

ՆՈՐ-ԴԱՐ

№ 169 ՎԵՅԵՐՈՐԻ ՏԱՐԻ Հինգշաբթի 12 Հոկտեմբերի

1889

Հինգշաբթի 12 Հոկտեմբերի ՎԵՅԵՐՈՐԻ ՏԱՐԻ № 169

Տարեկան 10 ռուբլի, վեց ամիսը՝ 6 ռուբլի, երեք ամիսը՝ 3 ռ. 50 կ., ամիսը՝ 1 ռ., հատուկ 5 կոպեկի, ամսական գումարը երեք ֆինանսական տարեկանը:

Խմբագրություն հասցեն՝ Тифлисская Редакция «Нор-Дар»
կամ Tiflis Rédaction «Nor-Dar».

Խմբագրությունը բաց է ամեն օր (բացի տոհմ օրերից) ժամը 9-ից մինչև 2-ը: Յայտարարությունները ընդունվում են ամեն լեզուներով: Յայտարարությունների բառերն 2 կ., ընկալվածները համար կրկնապատկվում:

ԲՈՂԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Առաջնորդողը.—Պարբերական մամուլը հայոց մեջ:
Հեռագրի մասին:
Քրոնիկան.—Արևիկ. Մասնաթիվ օտարերկրյան:
Թղթակցություն.—Գանձակ:
Քաղաքական.—Գաղափարական (տեղական):
Խառն լուրեր:
Բանասիրական.—Անարգար պահանջ (չարտադրված):
Տեղական տեղեկություններ:
Յայտարարություններ:

Թիֆլիս, 11 հոկտեմբերի 1889.
ՊԱՐԲԵՐԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ
ՀԱՅՈՑ ՄԵՋ:

Մեր պարբերական մամուլի գրությունները մասին շատ անգամ առիթ ենք ունենել խոսելու: Առաջին անգամ ասած չենք լինել, եթե ասենք, որ մեր պարբերական մամուլի տարածման չափից կարելի է որոշել մեր ազգի զարգացման աստիճանը: Այսօր քաղաքակրթության աշխարհում պարբերական մամուլը մեծ ոյժ է կազմում և կուլտուրական ազդեցիկ է անհերքելի մեջ դա անհրաժեշտ պայման է:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԱՆԱՐԳԱՐ ՊԱՃԱՆՔ

(Պատկերներ գրական կյանքից)

Իր ասածներն առելի չօգտվելի անհույս համար՝ Չատին երկու ասակ էլ առնել:

—Մի անգամ,—վառած չարտադրված նա,—ասելի մեծ մեղք, որ սիրի իրան օրերը կատարի իրեն չէր տեսնել զայտի պատկերի մեծ դրամը: Երկու Վարի մոլոր շատ զարմացուցի, երբ տեսավ որ իր անունովիցիները տեղ մանր են:

—Եր խի էք ասել պատկերապատկեր, զայտի միջոցից հրեցից սարի մեծ մեղք, ծեր դարձել ինչ ա:

—Մեծ մեղքն ասելով կենցաղ, ասելով զայտի միջոցից, մեր դարձել է առաջին մի կազման (գաղան) ունենել: Երանել զիրենիս դեմքիս՝ ասել պատկերանքը ենք, նրան տեսնելով հայտնում ենք, կարծի չենք մտախալել:

—Եր կազման արդիս, հարատու թիվնով հրեցից սարի մեղքն էլ խոսքերի վրայ, որդիան ար էլ, մեղքից զուրա եկավ կատուն:

—Հրե... հա... էն ա, աչ,—գաղանի միջոցը շանց սարի մեղքը կատուն, ու իրանք փոխան, ծակերը մասն: Սարի մեղքն ասելով չղթիլով: Երանել մոտեցավ կատուն որ չանելով չղթիլ, սարի մեղքն ասելով՝ ճառիկ, էնդար ենք օհ պատկեր,—ծակերից ծեն տունը դառնի միջոցը, ծակերից ծեն տունը, այ ասել պարբերական մամուլի միջոցը: Զանա պարբերական մամուլի միջոցը, հարատու թիվնով հրեցից սարի մեղքն էլ խոսքերի վրայ, որդիան ար էլ, մեղքից զուրա եկավ կատուն:

*) Տես «Նոր-Դար» № 168.

1) Հիւր:

2) Բանի տեղ չգնեցիր:

Այդ աղապես լինելով, պարբերական մամուլը հայոց մեջն էլ մի ոյժ պետք է լինել և մի անհրաժեշտ պայման նրա կենսի, եթե հայերն էլ կուլտուրական ազգերի շարքում են ընթանում և ձգտում քաղաքակրթության, զարգացման իրենց մտաւոր, հոգեկան կարողությունները և առանձնայատկությունները: Եթե այդ կողմից կուլտուրական առելի ստոր աստիճանի վրայ կանգնած չլինեն հայերը, այսօր իւրաքանչիւր քիչ շատ քաղաքակրթական հայի սեղանի վրայ մէկ կամ երկու հայոց թերթ կը լինէր դրած, հայոց հաստատությունները կամ հայերի ձեռքով գոյութիւն ունեցող հաստատություններն այսպէս թէ այնպէս իրենց սրբազան պարտքը կհամարէին պահպանելու հայոց մամուլը և նրա ծաւալման նպատակներն: Ինչ ազգային զգացմունքին է վերաբերում, որ մեր մէջ մեծ մասամբ կեղծ է, արդէն երևում է նրանից, որ Թիֆլիսում հայոց թերթերի բաժանորդների թիւը հազարներով չէ հաշւում՝ այլ հա-

րոյած մոկն ա դառնի: Թէ որ ուզում էք կատարի հայերից զուր պետք ա որ միանաք ու միասին լաց լէք ձեր ցան ու գաղափար:

—Մի լուռ սուտ էլ ասեմ ձեզ,—առելի լացից Չատին: Մի ժրմանակ իրար հետ իրեք եղն ինքանք: Իրանցից մինը սե էլ, մինը կարմիր ու մինը բոլ (մարադոյն): Եր իրեք եղն էլ մին մին հետ շատ սիրով ինչ մին ինչ խոսքից սկի զուրա զուր չէին (չէին) մանք: Էն պէս որ՝ զրանցից մինը թէ որ մի բան էր ասում, ինչքան էլ վշտաւ բան լէր, միայնակ եղնիցը լսում ինչ հակառակում չէին: Եր խոսքիցը զրանցից ինչ ցաւաւ նստ՝ Եր իրեք եղն եւ ասում,—գաղ մի բան հրապարակէ: Մի անգամ մի չորսուկ կիւան էր եղնանց ջրանկիցն ընկան, որ ուստիս լացի արդի, օգնելով եղնիցը՝ ջրանկիցը մակի առած՝ պողծարեցով խոսի են տալի կիրանցից, հինգ որ մոտակնում ինչ էր պէտքով ոչ մի ինտան եղնանց հակիցը կարծում էր թէ կեպ (զայ): Մի հետ (անգամ) մի սոված կեպ գու կիւ չորսուկի մօտ պարծեցաւ, թէ էր եղնանցը մնանք Եւ կուտուն:

—Գու ընդիւր արախ մակի արան, քու հերը լիս դառնալ,—բացականչեցին ունեցողները: Եւ մնանք էր անց դի ուտիլ սկի չորսուկը կրացաւ ոչ թէ ուտիլ:

—Մըգիստ դժոյժ առաւ, —նկատեց Չատին: Զրուհանց Ախիլը, որ մի աչքաբաց երկնաւայրը էր,—տեղ (այդպէս) որ լի էր, հու էն ա չորսուկը կուտէր, փանդում առաւ, փանդում,—առելիցից նստ:

—Ես ա կտենաք անց ա ուտում,—Ախիլից յետ վրայ բերեց Չատին:

—Պատուի մի, դժոյժ քու հորը, դարձան ունեցողները Չատինի խոսքիցով:

—Չորսուկի կիւանը ծրծաղիլով առնեցին, անց դեռ ուտիլ, մնք էն ա իրեք տարի ա, պըռտում ենք, սկի

ընկերներով և այդ հանգամանքը շատերին դեռ զարմանք է պատճառում:

Եթե ի նկատի առնենք, որ հայոց մէջ պարբերական մամուլը այն չէ միայն, ինչ որ է օրինակ Ֆրանսիական պարբերական մամուլը: Ֆրանսիայի համար, եթե ի նկատի առնենք, որ հայոց պարբերական մամուլը հայոց մէջ թէ դարձ է և թէ ուրիշ, գոյութիւն չունեցող շատ հաստատությունների պարագայ թողած տեղն է բռնում, այն ժամանակ կը հասկանանք հայերի կուլտուրական զարգացման ստոր աստիճանը: Այդ կողմից եթե հայերը մի փոքր առելի բարձր աստիճանի հասած չլինէին, այսօր մի միլիոն ու կէս հայ ընտել չունեցող կուլտուրական հայոց թերթերի ստացողների թիւը պէտք է որոշեմք հայաբնիկ հասած լինելու:

Թողնենք մեր երկրի հայոց պարբերական մամուլը: Ինչ գրություններն մէջն է թրքահայոց մէջ պարբերական մամուլի գրություններ: Անտարակոյս, առելի վատ: Թրքա-

կարմ չենք մի դատ չինք, մնանք դեռ դեռ ուտում:

—Ձեր ինչ բանն ա, ասում եմ՝ կուտում, դուք թրքահայեր, էլի,—պատասխանեց կիւտու:

—Մախի արա գու՝ քեօփոլոս տղի կիւլի կիւլիս: Եր լուռ (արիւնտ) լսած ա լի հա... բացականչեցին ունեցողները:

Անգու կիւլի էս տեղ ու սկսեց եր նանց կուտիլ: Երանցից ասելով չէր հետանում՝ միշտ կողքերին ընդ(կ)ած էր ման գալի: Մի տարի ման եկավ կիւլի, երկու տարի ման եկավ՝ մի դատ չլինեց, չլինեց (որովհետ) եղնիցը միայնակ ինչ մի խոսքի ինչ վրայ իրեք տարին մի ասում, բոլորովն (երկնային) գէմ) բոլ կիւլ իր հնդ(կ)իւրանցից (խելով (բաւական) արաւուց ուտած բաժնով էր: Անգու կիւլ իրաւորը արաւ (նկատեց), կուտնց մօտ գնաց՝ նրան ու սկսեց նստը հանաքի անել: Կիւլ տեհաւ եղն էլ ա իրա հետ հանաքի անում՝ իր մարմնն ուրախացաւ, զգանա ասեց, էս ա ուտիլ: Եւ:

Եւ դուտա որ էլ հանաքիցի ժամանակ, երբեք եղան թիւ (թիւ) դառնար մի լուռ գաւա, կակղութիւնով բոլ կիւլն ունէ:

—Երեւ կիւլ, կարմիր կիւլ ունէ աչքիս լուռ թիւում ասում եմ՝ նրան ուտում ենք՝ ինչ կասիս ստուր: Բոլ կիւլ էլ Աստուած ինքնն ասած, հաւանութիւն ուտեց:

—Ի՞նչ, իմար կիւլ, գու հրանութիւն տու: Ես ա գոլով ինչ օյլն ա բերելով,—անհանգիստ լինեց մէջ ընկան ունեցողները:

—Կիւլ խոսքերը բոլ կիւլ գնաց սե եղանակ ասեց և չլինեց նրանք մին մին խոսքի հրաւորով ինչ, սե կիւլ էր բոլ կիւլն ասածին հրանութիւն տուցի: Եւ ժրմանակ կարմիր կիւլնք բերին իրանց

1) Աստուծո:

հայերը բոլորովն այլ պայմանների մէջ են գտնուում. նրանք հայերեն լեզուին առելի տեղեկ են. բացի մի քանի տեղերից ընդհանրապէս թրքահայերը հայախոս են. Պոլսից իրեւ հայաբնակ քաղաք իւր բնակիչների թիւով գերազանցում է հայաբնակ Թիֆլիսին չորս անգամ, գուցէ և առելի: Պոլսի ման խոսելով պէտք է ի նկատի առնենք, որ վաթսուներեք տարեկան հայերից թրքահայերի կացութիւնը ուրիշ կազմակերպութիւն ստացաւ և Պոլսի հայերին լանջնուցաւ Թրքահայաստանում և Փոքր Ասիայում բնակվող հայերի գործերի ղեկավարութիւնը:

Անշուշտ հետաքրքիր է իմանալ հայոց պարբերական մամուլի վիճակը Պոլսում:

Այդ գրություններ երկու խոսքով կարող ենք ասել. հայոց պարբերական մամուլը Պոլսում առելի վատ գրություններն մէջն է, քան մեր մէջ, և վերջապէս Պոլսի հայերը չունեն այսօր մի թերթ, որ կարելի լինի ասել, թէ դա հասարակական օրգան է:

միջինը զրոյ արին:

—Հայերի,—բացականչեցին ունեցողները:

—Անցկայտա մի միջոց, էր մի և նոյն ծ(ծ)նով կիւլ սե էրան էլ զրոյ անիլ տուցի, և եր որ կիւլու կարմիր կիւլ մուց, կեկն արձակ-համարձակ նրան ասեց:

—Հր, բոլ կիւլ, ձեռքը վառ (տոյ) հարի՝ որ էս ան բոլ ուտելու եմ: Եր շատ պողծարեց արաւ, բայց արդի, մնանք ինչ տեղ անիլ ջանաւ: Երանց կիւլուց լուռ:

—Հանի էր, հանի էր,—ի՞նչ էր չառութիւն (յիմարութիւն) անում, բացականչեցին ունեցողները:

Երբեք Չատին վերջացրեց, բոլոր ունեցողները միմայն բացականչեցին:

—Իրեւ... էս էր ասակ հա...:

—Իրեւ ասելուց դատ չի դուրս գալ՝ լսեցի, կարեց Չատին, դուք բոլ կիւլն էր միջոցը՝ շուտ ասում համալ գուք նրանից պակաս չէր:

Տիրեց խոսքի լուռութիւն: Այդ լուռութիւնը Չատին ընդհանուր հետեւալ խոսքերով:

—Այ՛ տալիսերդ, թէ սիրով կիւլ, թէ մին մին քանակ կը պահէր՝ իրար չէր մատնիլ, էք խորութիւն,—ձեզ ոչով չի կարալ վշտաւ տայ: Թէ չէ հակառակը կանգնել, իրար ջրանկից կը փախչէր,—բոլ կիւլն օրը կ'ընդ(կ)նէր:

Չատին իրարմ առակները ցնցեցին ունեցողներին՝ թողնելով նրանց վրայ խոր և անջնջելի հետք... Տիրեց Արամայ լուռութիւն, բոլորն էլ գլխները քաշ գցած, մարմն տունն ընկած աչքերն ինչ միտել էին իրենց առաջներն կարծես, չորացած լինելու... Չատին էլ էր լուռ: Բաւական լուռութիւնց յետ իրաւորը Սարգիսը, որ մի տարբը մարդ էր, բոլորովն անկեղծ և մանկական պարզութեամբ դարձաւ Չատին:

—Ա՛յ, աս Չատ, ինչ չես գալի մեա վերթապետ դառնում, էր հու վերթապետ:

Այս շատ ցաւալի և ողորմելի վիճակ է: Եթե ընդհանուր մէջ ինքնաճանաչութիւնն այնքան չէ զարգացել, որ ինքը ստեղծէ և պահպանէ իրեն հարկաւոր մամուլը՝ այդ պէտք է անեն մասնաւոր անհատներ, փոքրիկ շրջաններ, որոնց մէջ զարգացած է ինքնաճանաչութիւնը այն աստիճան, որ կարող են և պէտք է հասարակութեան, ընդհանուր համար աշխատեն և նրանց օգտին իրենք գործի գլուխ անցնեն: Անտարակոյս ապականուած Պոլսում էլ կը գտնուին լրջամիտ, ազնիւ ձգտումներով և կամքի տէր, փորձուած հայ տղամարդիկ և երիտասարդներ. դրանք պէտք է միմեանց դառնեն, մօտենան և ձեռնարկեն, եթե ոչ մի երկու, գէթ մի թերթի հրատարակութեան, որը կարողանա լինել հասարակական օրգան, ծառայել լրջութեամբ և հաւատարմութեամբ թրքահայերի շահերին և ծանօթացնէր մեզ թրքահայերի գործերի հետ՝ ներկայացնելով մեզ ամեն բանի իսկական պատկերը:

տի բարոյ էր:

—Եւ հայ, հինգ պիպրոց (պիպրոց) զինք զինքերիս գնիլ, որ վերթապետ լինեք,—պատասխանեց Չատին:

—Երանք ընտիր ինչ էս խորանին մարմնը կարճի,—նկատեց Չատին:

—Եր եմ ասում է,—խոսքն առելուց ընց Չատին, բանը լսելի չի, բանը լուռ մարմնը պահելու ա ու կատարելու:

—Ու ի՞նչ Աստուածը, հային ասեց, նկատեց Անգիւստը:

—Ու հիմ ծեր էր խոսքիւն նշանաւորութիւն չեմ տալիս,—ընդհանուր իւր լուռութիւնը Հանիցը, որ մինչեւ այժմ ալիլ ջուալի վրայ նստած, խորին ու չաղութեամբ լուռ էր Չատին: Խոսքերին,—հոտարն ստեղ ասիլը չի, նրկատեց նա, դաւադրեմ ու լի կիւտի, հու նարը կեղծութեամբ խոսիլու տ:

—Ասիլս էտ ա էլ,—վրայ բերեց Չատին ու սեղիցը վեր կացաւ. նրան հետեւեցին բոլորը: Միայն Հանիցը մնաց իւր ընտանիքով:

—Երեւ նրա (զգրի) սիրտը, մօտեհանով իւր մարմնը, կարեկցական ձայնով ասեց Չատին, որ մինչեւ այժմ մին ի վեր կանգնած էր ի նշան յարգանքի և խոնարհութեան: Արի մի բիշ նրճար արա, էրկուտանց դէմ ա տղած ես, դրա Քաչալ սիրտը սե անում հացերնիս զինքերիս հրամաց:

Հանիցը ոչինչ չպատասխանեց. նա միջնայօրէն կատարեց կոնդ խոսքերը, մօտեցաւ օջաղիկ և նստեց: Այնու մայրի առաջին զինք մի քանի խորոված գետնախնձոր, մի քանի զրուխ սոխ, աղ, հաց և մի փաղ ջուր: Հանիցը ընթերցի Գիւրգից բաւական անցել էր. դիւրում վաղուց արդէն տիրել էր խորին լուռութիւն, այդ լուռութիւնը տիրեց և այս ամբողջ տան մէջ:

Արչ. Աղապ.

(Կը չարտադրված)

— ԻՄ ԲԵՐԼԻՆԻՆ՝ Ս. ԱՆՏՈՒՆԱԾԱԾՆԱՅԻ Ե-
ԼԻԿԵԼԵՍԵՅԻ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԻ ԻՐ ՍՈՒՍԱԿԼԻՆ ԱՎ-
ԼԱՐԱՐՈՐ, ԿՐ ՎԱԿՈՒԻ և ՂԱՏԱԽՈՒՅՔ ԿՐ
ՔԱՅԱԿԱԼՅԱՆՆԵՐ ԱՌԱՆՏՊՈՒԹԻՆԱՆ ՍՈՒԵՐՈՅՆ
ԽՐՈՂՐՈՂ ԿՐԱՄ ԽՆԱՄԱՆԱԿՈՒԹԵԱՆՈՒ

ՌՈՒՍԻԱՆԹԵՐԵՐՈՒՄ ԿԱՐԻՌՈՒՄ ԵՆՖ
— ՁԻՍՏՈՒՐՈՒՄՆԵՐ ԱՆԽԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ
ԽՆԱԿԱՐԱՄԱՏՈՅԵ և ԵԿԵԼ, ՈՐ ԼՐԱՅՆՆԻ ՔԱՄ-

Հանրի Բօջօր, որը իւր թիկնածու-
թիկնն առաջարկել էր Պարիզի քսան-
ներորդ մասի առաջին բաժնում, չընտ-
րուեց, չնայելով, որ առաջին ընտրու-
թեան ժամանակ ամենից շատ ձայն
ստացաւ. այդ բանուակ հօնաստանը, չը-
նայելով իր հակառակըներին, և դա-
նադան լրագրներին հայհոյանքներին,
հնարուեց պատգամաւոր Տուլուզ քաղաք

Типографія конторы газеты Кавказъ, Гол. пр., д. Читахова